

1. Теза.

Потребностите и мотивите като елемент от поведението на човешкия индивид са две сходни, но не напълно припокриващи се понятия. Като механизми за регулация на поведението потребностите и мотивите се различават по своята крайна цел и по това доколко се съзнават от индивида. Ако потребностите са част от вътрешно присъщите нужди на хората и в такъв смисъл се отнасят към вътрешния свят на човека, то мотивите са ориентирани към външния свят, към все още съзряващата идея за целта. И в такъв смисъл, за да е дошла тази идея, трябва да има съзнание, което да я породя. Ето защо аз смятам, че мотивите са присъщи на всички онези индивиди, които притежават съзнание.

2. Аргументи.

2.1. При споменаването на термина потребност, първото нещо, за което се сещам, е теорията на Ейбрахам Маслоу за потребностите. Подреждането им в йерархичен ред от основата към върха на пирамидата говори за значението и смисъла на потребностите. Те имат различно влияние и значение върху индивида и в зависимост от ценностната му система се оформят мотиви. Мотивите са мостът между потребностите и целите, те са осъзнати потребности, които все още не са оформени в цели.

Да вземем за пример физиологичните потребности (най-ниското стъпало от пирамидата на Маслоу). Те са обвързани с нуждите от храна, вода, сън и здраве. Всеки жив индивид има необходимостта да задоволи тези свои потребности, които за улеснение на всички са заложили инстинктивно. Животните за разлика от хората нямат съзнание (или поне така смятат повечето учени) и не могат да се сещат, че са забравили да се нахранят или да се наспят. За сметка на това обаче те имат заложили тези потребности под формата на инстинкти, което им позволява да се развиват и еволюират като видове.

Как стоят нещата при хората обаче? Безспорно, и те имат заложили същите потребности под формата на инстинкти, но при тях значителна роля играят съзнанието и волята. Те са онзи елемент от човешкото поведение, благодарение на който хората могат да контролират потребностите – да ги намаляват, увеличават или дори не

удовлетворяват (игнорират). Става дума за мотивите – осъзнатите потребности. За да сме напълно сигурно дали онова, което различава мотивите от потребностите, е наличието на съзнателна част, трябва да си зададем въпроса дали животните се ръководят в своето поведение от мотиви. Ако отговорът е утвърдителен, то това би означавало две неща: или животните имат съзнание или за създаването на мотиви не е необходимо съзнание.

Както вече стана ясно, аз твърдо заставам зад идеята, че мотивите могат да се появят тогава, когато потребностите се осмислят. Потребности, които не се ръководят от мотив, са инстинктите. Колкото до въпроса дали животните имат съзнание или не, тук вече можем да поспорим. Според повечето учени животните нямат съзнание, което е и моята теза по въпроса.

В заключение, животните и хората се ръководят от инстинкти. Животните и хората имат потребности. Животните нямат съзнание, хората – имат. Следователно мотивите, които изискват наличието на съзнателна част, са присъщи само на хората, не и на животните.

2.2. За да стане по-ясно обаче, че потребностите и мотивите се различават по своята осъзнатост, ще поясня какво имах предвид, когато казах, че мотивите са мостът между потребностите и целите.

Ако има нещо, което да е в началото на тази последователност потребности -> мотиви -> цели, то това са инстинктите (следователно се получава следното: инстинкти -> потребности -> мотиви -> цели). В последователността, в която са подредени тези четири понятия, може да се съди за тяхната осъзнатост от индивида. На първо място са инстинктите. Според Фройд те са несъзнавани, т.е. първата част от нашата верига е несъзнавана. Тя е присъща както за животните, така и за хората – и при двата вида се наблюдава инстинктивно поведение.

На второ място са потребностите, които могат да бъдат както съзнавани, така и несъзнавани. Те са специфични за всеки индивид и са присъщи както на хората, така и на животните.

На трето място поставих мотивите. За да се спра по-подробно на тях обаче искам първо да разгледам целите, които несъмнено са съзнавани и в такъв смисъл изискват наличието на съзнание у индивида. Целенасоченото поведение е присъщо на хората и само на тях. Дори за децата в най-ранна детска възраст не може да се каже, че имат целенасочено поведение. Първоначално те се ръководят в своите действия от метода на пробата и грешката – подобно на животните. За да говорим за цел при малките деца обаче, трябва преди това да е имало мисловно действие. Функцията на мисловното действие е да извърши с нереални предмети (символи) физическото действие в мислите на детето. Чак тогава говорим за цел. Тя може да бъде формулирана от детето тогава, когато е налице символната функция, т.е. когато „съзнанието” (слагам го в кавички, защото не можем да говорим за съзнание при едно- или двугодишни деца) е станало съзнание във вида, в който ние зрелите индивиди го имаме и „познаваме”(съзнаваме).

И сега вече мога да разгледам моста между потребностите и целите – мотивите. Ако потребностите са както съзнавани, така и несъзнавани, а целите са единствено съзнавани, то какви тогава са мотивите? Аз бих казала само и единствено съзнавани. За да има нашето поведение мотив, то трябва да е осмислено, да е ръководено от определена цел и да има определен (често пъти неформулиран, мъгляв в съзнанието ни) план за действие.

2.3. Мотивите ръководят поведението. Те ръководят поведението на хората, а онова, което ръководи поведението на животните, са инстинктите.

Животните се хранят, дишат, размножават, някои дори се събират на групички или глутници. Хората се хранят, дишат, размножават, създават семейства и имат приятели, членуват в организации. Кое тогава различава хората от животните? Инстинктите и мотивите. Ако животните се ръководят в своите действия от инстинкти, то хората се ръководят в действията си както от инстинктите, така и от мотивите. Животните вършат всички тези неща сякаш по задължение (което в никакъв случай не означава, че ги вършат без удоволствие), а хората ги вършат по желание. Хората не се хранят и страдат от анорексия; хората не са размножават, не създават семейства и страдат от самота; хората не удовлетворяват чувството си за принадлежност и страдат от емоционален запек. Има ли животни, болни от анорексия? Има ли животни, които се чувстват самотни? Може би и тук отговорът е спорен, но ако е отрицателен (както смятат повечето хора), това би означавало, че животните нямат избор при удовлетворяването на инстинктите си, те просто не могат да ги контролират и затова им се отдават.

Хората също се отдават на инстинктите си, но когато е необходимо, ги контролират чрез волята. Това е именно поведението с мотив. Хората могат да обръщат внимание на потребностите си или да ги омаловажават. Те могат да бъдат това, което са, или да не бъдат. Могат да бъдат част от аномалията или от нормата и това не зависи от потребностите им, а от онази част на съзнанието, която пречупва потребностите и ги прави мотиви, а по-късно и цели. Затова животните от един вид не се различават съществено помежду си. Така ли е обаче и при хората? С всичките аномалии, които са приети вече за нормални (те съставляват определен процент от нормата, т.е. те са част от нормата... а това не е нормално) хората силно се различават помежду си както по външен вид, така и в много други отношения. Различието при хората се дължи на онова осъзнато желание за промяна, което се явява мотив на поведението им. При животните мотив за промяна липсва. Поне според мен.

3. Заключение.

Потребностите и мотивите като част от човешкото поведение изключително много си приличат и няпомнят едно за друго. Много тънка е разликата, която ги разграничава, и тя се състои в тяхната осъзнатост от индивида. Ако потребностите не се осъзнават, то мотивите изискват участието на смисъл и съзнание. Ако потребностите са по-близо до инстинктите, то мотивите са по-близо до целите. Ето защо в регулацията на поведението на животните участват предимно потребностите (под формата на инстинкти), а в регулацията на поведението на хората – както потребностите, така и мотивите.